

Castellsin ja Benklerin verkostoyhteiskuntakäsitteiden erot

Perti Huhtanen

op. nr 013134510

ATMO-08, 3.2 Työn ja yhteiskunnan tulevaisuuden mallit

Pertti Huhtanen

op. nr 013134510

ATMO-08, 3.2 Työn ja yhteiskunnan tulevaisuuden mallit

15.05.2009 v1

16.05.2009 v2

17.05.2009 v3

29.05.2009 v4

04.01.2010 v5

Castellsin ja Benklerin verkostoyhteiskuntakäsitteiden erot

Castells, M. Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology* vol. 52, no 1 (2000), 5-24.

Benkler, Yochai (2006). *The wealth of the networks. How social production transforms markets and freedom?* Luku 2, s. 35-58.

Castellsin verkostoyhteiskuntateoria tarkastelee sosiaalisia rakenteita. Ihmisyhteisöt rakentuvat ristiriitaisesta vuorovaikutuksesta tiettyssä sosiaalisessa rakenteessa. Sosiaalinen rakenne muodostuu tuotannon ja kulutuksen, kokemuksen ja vallan vuorovaikutuksen tuloksena. Verkostoyhteiskunta on syntynyt 1980-1990 –lukujen muutoksissa. Mikroelektroniikan, tieto- ja viestintäteknologian ja geenitekniikan ympärille on syntynyt uusi teknologinen paradigma. Uudelle taloudelle on tyypillistä *informaationaalisuus, globaalisuus ja verkottuneisuus*. Castells puhuu networked companysta, verkostoyrityksestä, jolla hän ei tarkoita yritysten verkkoa. Suuret yritykset rakentuvat hajautuneista verkoista, pienet ja keskisuuret liittyvät verkkoihin. Verkot kytkeytyvät toisiinsa liiketoimintaprojekteissa, joista siirrytään seuraavaan verkkoon projektin päättyessä. Yhteistyö on yhä enemmän tiedon jakamisverkko, jossa yritys yhdistää toimittajat ja tilaajat, toimii tarjonnan ja kysynnän välittäjänä ja perii korvauksen tiedonkäsittelykyvystään.

Tuotantoprosessin yksikkö ei ole yritys vaan liiketoimintaprojekti. Yritys on edelleen juridinen pääoman kerryttämisyksikkö, jonka arvo viime kädessä riippuu sen pörssi-arvosta, ja siitä tulee näin solmu globaalin talouden verkoston finanssiverroissa. Globaali finanssimarkkina on hallitseva, mutta se toimii vain osittain markkinaehtoisesti vaikkakin vailla sääntelyä. Tästä syystä se voi myös tukahtua sisäisiin ristiriitoihinsa.

Työ ja työllisyys muuttuu joustavaksi, ja syntyy ”joustava nainen” ”organisaatiomiehen” sijaan. Työvoima jakautuu itseohjautuvaan ja itseuusiutuvaan, verkostoissa ja verkostoista elävään luokkaan ja korvattavissa oleviin aputyöläisiin.

Kulttuurimuutos vie tee-se-itse –ihmisten luomaan reaalivirtualiteettiin (Castellsin loputtomia sanajärjestyksen muunnoksia: virtual reality > real virtuality), jossa monet ihmiset seikkailevat päivittäin. Kaoottinen hyperteksti muuttuu ajattelun ja olemassaolon perustaksi.

Politiikka ”medioituu” ja loanheitto muuttuu liiketoiminnaksi. Mielenkiintoista on seurata keskustelua, jossa keskeistä on, että ”politiikka palaa politiikkaan”. Mistä on kysymys? Loanheitto keskittyy henkilöihin, ja samaan aikaan alkaa näkyä ehkä populistisestikin määriteltävä erottautuminen konsensuspolitiikasta. Kyseenalaistetaanko nyt perinteistä tuotantoperusteista luokkakajoa? Meille kuvatun Jeesuksen kerrotaan sanoneen: ”Köyhät meillä on aina keskuudessamme”. Muuttuuko mikään – eikö Castellsin maailmassa lopulta vallitse sama vanha jako rikkaisiin ja köyhiin – vallanpitäjiin ja vallattomiin?

Biologinen aika ja rytmi muuttuu kompressoiduksi ajattomaksi ajaksi, jossa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat yhtäaikaan läsnä: ”aina, kaikkien kanssa ja kaikkialla”. Virtojen tila fyysisten tilojen sijasta vapauttaa samanaikaisuudesta samassa maantieteellisessä tilassa. Ihmisen vapautuminen pakoista (esimerkiksi jonnekin menemisen pakko, jotta työnsä saisi tehdyksi, jne) on kenties historiallinen trendi. Einsteinilainen aika-avaruus ja kaiken (menneen, nykyhetken ja oletetun tulevaisuuden) läsnäolo saattaa kuormittaa rajallista ihmistä. Eikö ole enää muunlaista todellisuutta – viipyilevää, märehäivää, menneen ajan tuoksuista nautiskelevaa?

Valtiokäsitys menettää merkitystään ja tilaa ottavat muilla motiiveilla toimivat yhteisöt – syntyy ”verkkovaltio”, jossa vallankäyttö on hajautunut kansainvälisille, monikansallisille, kansallisille, alueellisille ja paikallisille kansalaisliikkeille. (Kuviteltu) vapaus ”valtion kontrollista” lisääntyy, ja yksilölle siirtyy lisää vastuuta verkottumisesta, ja taakkaa siitä, ettei pysty arjessa olemaan olemaan koko yhteiskunnan kanssa vuorovaikutuksessa. Luokkakajo ehkä muuttuu: tuotantotalpalähtöisen luokkajaon rinnalle tulee sosiaalisia valmiuksia noudattava luokkakajo.

Nyt kokemamme yhteiskunnan muutokset eivät Castellsin mukaan olisi olleet mahdollisia ilman nykytietotekniikkaa. Kaikki prosessit organisoituvat tietoverkkojen varaan.

Sosiaalimorfologisesti verkosto on joustavin ja sopeutumiskykyisin organisaatiomuoto, mutta koordinointi, resurssien suuntaaminen tarkasti määriteltyjen tavoitteiden saavuttamiseksi ja tavoitteellinen johtaminen laajoissa verkostoissa on vaikeaa. Uusi teknologia mahdollistaa palautesyklin ja tiedon siirtämisen mistä verkon osasta mihin verkon osaan tahansa, ja näin ollen oppimisen.

Verkosto hajauttaa tekemisen kuormaa ja päätöksentekoa. Sillä ei ole keskusta. Mikä ei ole verkossa eikä toteuta verkon päämäärää, poistetaan. Verkkosolmun relevanssi ja painoarvo määrittyy sen mukaan, kuinka luotettava se on verkon kannalta eli sen informaationlisäarvon perusteella.

Sosiaalinen muutos voi tapahtua joko eristäytymällä kulttuuriseksi kommuuniksi tai vaihtoehtoisten projektien avulla verkkoja keskenään silloittamalla.

Benklerin verkostoyhteiskunnan käsitettä hallitsee immateriaalioikeuksien haitallisten vaikutusten pohdiskelu. Open sourcing (pääasiassa linux), Amazon, Wikipedia ja Google ovat tärkeässä asemassa. ”Fair use under copyright law” ja vertaisyhteistyö ratkaisevat ongelmat. Hän riisuu instituutioiden vallan: hänen toimijansa on kulttuurisesti kehittynyt, mobiili ja riippumaton yksilö, vapaa ulkoisista pakotteista. Voi, sellainen haluaisin olla!

Kustannussäästö- ja edun-hankintatapa	Public domain (julkisen alue)	Yritysten (organisaation) sisäinen	Vaihto kauppa ja jakaminen
Poissulkevat (exclusive) omistusoikeudet Markkinat	Romanttiset voitontavoittelijat Yksilökeksijät ja luojat myyvät oikeuksiaan	Oikeussalkkujen hyödyntäjät Disney Corporation	Patenttihenlymät ja sopimukset markkinoiden jakamiseksi
Ei-poissulkeva Markkinat	Tutkimuspalvelujen tuottajat Konsultointi	Tietotaitajat Tieteellistekniseen osaamiseen perustuva tuottavuus, laatu ja kilpailukyky	Oppimisverkot Epäviralliset ja sopimuksiin perustuvat yhteistyön muodot perustiedon ja osaamisen tuottamisessa
Ei poissulkeva Ei markkinoita	Maineen vuoksi tietoa tuottavat Yliopistot ja julkiset tutkimuslaitokset	Salainen julkisesti rahoitettu tutkimus Los Alamos -tutkimus	Sopimus pohjaiseen vastavuoroisuuteen perustuvat jakamisen verkot Avoin kehittämissmalli, käyttäjänoikeus (copyleft)

Kuva 1. Tiedon tuotannon strategioiden ideaalityypit. (Miettinen et al 2008).

Benkler jakaa tiedon tuotannon strategiat ideaalityyppeihin kuvan 1 mukaisesti.

Benklerin pääväittämät ovat: 1) Olemassa olevan tiedon jakamisen rajakustannus on nolla, 2) mekaaninen, gutenbergiläinen kopiointi ja jakelu maksaa, ja 3) ihmisen viestintäkyky tuottaa kaikesta aina uutta.

Teollisen aikakauden ääniteteollisuus eristi ihmisen musiikista. Pomot päättivät, mitä fonograafista kuunnellaan. Ala-arvoinen joukkoviestintäsisältö on kuihduttanut julkisen elämän.

Sosiaalinen media mahdollistaa joukkoviestimien haastamisen. Sylvain (2006) huomauttaa, että se on ollut mahdollista aiemminkin, vaikka palautekanava ei ollutkaan integroitunut yhteen mediaan vaan toimi perinteisemmin, addressien, painetun viestimien kommenttien ja radion ja tv:n keskusteluohjelmien avulla.

Keskittymisen, urkinnan ja yksityisyyden loukkaamisen riski on edelleen olemassa.

Benkler on sinisilmäinen tämän suhteen. Liberaali demokratia ei automaattisesti toteudu

verkottuneen tietotalouden välinein, eivätkä ne ratkaise kaikkea julkisen viestinnän haasteita.

Sylvain pitää Benklerin esitystä teknologiadeterminisminä ja historiattomana.

Castellsin ja Benklerin verkostoyhteiskunnan erot – lisää pohdintaa ja sovelluksia

Castells keskittyy sosiaalisiin rakenteisiin ja verkostomorfologiaan Benklerin painottaessa tekijänoikeuskysymystä ratkaisevana tulevaisuuden kehityksen reunaehtona. Castellsin morfologia on julmaa – jos solmu ei tuota verkoston päämäärien kannalta lisäarvoa, se poistetaan. Benkler tyytyy kuvaamaan eri tiedontuottamismalleja eikä ratkaise tiedon alkuperäisen tuottamisen kustannusongelmaa.

Tätä keskustelua on viime aikoina käyty suomalaislehdissä taiteen ammattilaisten näkökulmasta, ja mieleen jää tokaisu: ”Taiteilijaa haluavat riistää sekä vertaisverkkokopioijat että kustantajat” (vapaasti Tuomari Nurmioista Suomen Kuvalehdessä 22.5.2009 julkaistua artikkelia mukaillen). Mistä näissä oloissa syntyy motivaatio tuottaa tietoa? Kuolemattomuuden tavoittelijat tekevät sen saamatta tai haluamatta aineellista korvausta. Suurin osa väestöstä elää nyt - ja kenties tulevaisuudessakin - energian ja alkutuotannon tuotoksilla, joita ei saada käyttöön ilman investointeja ja toimintakustannusten kattamista.

Oma elämäni on rakentunut jatkuvalla tiedontuottamisen syötteen hankkimiselle. Yliopistotutkinnot, opettajankoulutus, ammatilliset lisätutkinnot, toista sataa ammatillista täydennyskoulutusta ja ajoittain massiivinen itseopiskelu kirjallisuuden ja verkon avulla ovat maksaneet minulle, työntäjille ja yhteiskunnalle (kiitokset!) paljon. Toimintamallini on usein ollut suoraviivaista hyödyntämistä: menen koulutukseen ja käytän merkittävän osan koulutusajasta soveltamiseen ja oman valmennusaineiston rakentamiseen. Myyn tuotokset välittömästi ja usein korvausta vastaan. Lisäarvo syntyy jossain määrin uusista löydöksistä mutta pääasiassa tiedon tuomisesta nopeasti tarjolle kohderyhmän kannalta mielekkäässä ympäristössä ja ymmärrettävissä olevalla tavalla. Strategiani nojaa ”time-to-market” mantraan, joka varsinkin monikansallisissa tieto- ja viestintätekniikkayrityksissä on keskeinen (tai peräti ainoa) kilpailutekijä (vrt. Jack Welch, ex-CEO, GE: ainoa kilpailuetu on kuunnella asiakasta, oppia siitä ja viedä opittu kilpailijoita nopeammin

käytäntöön). Tiedon tuottaminen puhtaasti yleishyödyllisestä tai kuolemattomuuden tavoittelun näkökulmasta ei kohdallani tullut kyseeseen viisihenkisen perheen, asuntovelan ja 1990-luvun laman vaikeuksien keskellä. Benklerin filosofia ei kovin helposti selitä toimintaani, mutta Castellsin näkökulma verkkoihin liittymisestä informaatiolisäarvon avulla vaikuttaa tutulta.

Nykyinen työni Kiinteistöalan Koulutussäätiössä ja Kiinteistöalan Koulutuskeskus Oy:ssä vastaa taipumuksiani ”mastermixerinä” hyvin. Yhteisöjeni hallituksissa kuulee haikailtavan Kiinteistöalan Kehityskeskus –ideologian perään, mutta ”Kiinteistöalan Kehitysverkko” ei ehkä ole heillä päällimmäisenä mielessä. Työnantajayhteisöni syntyi 30 vuotta sitten lohkaisemalla koulutustoiminta Suomen Kiinteistöliitto ry:stä itsenäiseksi yhtiöksi, joka tuottaa omistajilleen voittoa. 1989 perustettu Kiinteistöalan Koulutussäätiö ja sen pyörittämä valtakunnallinen ammatillinen erikoisoppilaitos sen sijaan sopii voittoa tuottamattomana, yleishyödyllisenä instituutiona loistavasti verkostomaisen, tieto- ja viestintäteknikkaan perustuvan yhteiskehittelyn moottoriksi, vaikkakaan ”keskusvetoisuus” ei edistä verkostouskottavuutta ja asiakkaiden sitoutumista omaan kehittämiseensä, oppimiseen ja yhteiskehittelyyn.

Kiinteistöala on jo saksankielisen nimensäkin (Immobilienwirtschaft) puolesta melko liikkumaton. Alan liiketoimintamallit ovat (varsinkin yksityisten asuinkiinteistöjen isännöinnin osalta) kehittymättömiä ja työ on käsityömäistä myös alan harvoissa suurissa yrityksissä. Tietotekniikkaa on opittu käyttämään 1990-luvulta alkaen vaihtelevasti, mutta hyödyntäminen jää usein tulostintasolle.

Kiinteistöalan palvelut oli Suomen kansantalouden merkittävin kotimaisen lopputuotekäytön tuoteryhmä, 13,6%, ja rakennustyöt 11,3%. Kiinteistö- ja rakentamisalan yhteiskunnallinen merkitys on niin suuri, että alan täytyy herätä huomaamaan verkostoyhteiskunnan tarpeet ja mahdollisuudet. Tammikuussa 2009 perustettu Rakennetun ympäristön strategisen huippuosaamisen keskittymä on yksi mahdollisuus edistää verkostomaista toimintatapaa ja oppia verkostoyhteiskunnan työkalut ja pelisäännöt. Toivonen on erinomaisen isännöinnin selvityksessään päätenyt toiveita herättävään havaintoon: ”verkostot ovat kaiken A ja O”.

LÄHTEET

Benkler, Y. (2006). *The wealth of the networks. How social production transforms markets and freedom?* Luku 2, s. 35-58.

Castells, M. Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology* vol. 52, no 1 (2000), 5-24.

Drucker, P. (1969). *The age of discontinuity. Guidelines to our changing society.* London: Heinemann. Suomeksi "Muuttumisen aika" (1970).

Bell, D. (1974). *The coming of post-industrial society. A venture in social forecasting.* London: Heinemann, 14-20 ja 112-119 sekä sivut 174-175.

Isännöinnin ammattitutkimus 2006 (2007). Helsinki: Kiinteistöalan Koulutussäätiö.

Kansallinen innovaatiostrategia 12.6.2008. (valtioneuvoston käsittelyssä). Osa I, (Strategia), s. 1-14 sekä Osa II (Toimenpanohjelma) jaksot 2 ja 3. S. 26-37.

Kansallinen tietoyhteiskuntastrategia 2007-2015 (2006). *Uudistuva, ihmisläheinen ja kilpailukykyinen Suomi.* Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Tietoyhteiskunnan rakentuminen (s. 8-15) ja visio vuodelle 2015 sekä sitä toteuttavat viisi tahtotilaa, 23-29, 33-34, 36-37, ja 40-41.

Kettunen, P. (2005). Globaalin talouskilpailun nationalismi. Teoksessa Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen (toim.) *Nationalismi.* Porvoo: WSOY, 437-453. (Hyvinvointiyhteiskunnasta kilpailuyhteiskuntaan ja miten?)

Masuda, Y. (1981). *The information society as Post-industrial society.* Tokyo: IIS. Luku 3 "Image of the future information society, s. 29-35.

Miettinen, R., Toikka, K., Tuunainen, J., Freeman, S., Lehenkari, J., Leminen, J., Siltala, J. (2008). *Informaatiotekninen kumous, innovaatiopolitiikka ja luottamus.* Tekesin katsaus 234/2008. Helsinki: Tekes.

Pyöriä, P. (2006). *Understanding Work in the Age of Information. Finland in Focus.* Academic Dissertation, University of Tampere, Faculty of Social Sciences.

Rakennetun ympäristön huippossaamisen keskittymä [verkkodokumentti]. Saatavissa: <<http://www.rymshok.fi/>>. [Viittauspäivä 1.2.2009.]

Savolainen, R. (1984). Informaatioammatit ja informaatioyhteiskunnan kehittyminen. *Kirjastotiede ja Informatiikka* 3(2), 35-45.

Sylvain, O. (2006). *Contingency and the "Networked Information Economy": A Critique of The Wealth of Networks.* Saatavissa: <<http://ssrn.com/abstract=1266860>>. [Viittauspäivä 14.3.2009.]

Tilastokeskus 14.12.2007.

Toivonen, V.-M. (2009). *Verkosto on kaiken A ja O - Hyvin onnistuvan isännöintityön mallitus*. Helsinki: Kiinteistöalan Koulutussäätiö.